

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ЕЛЕМЕНТ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

У статті розглянуто особливості міфологічного мислення як одного із типів колективної пам'яті народу, показано, як елементи міфу функціонують у сучасному суспільстві, і як вони можуть бути використані з метою маніпуляції суспільною думкою.

Ключові слова: міфологічне мислення, міф, колективна пам'ять.

Завадская В. В. Мифологическое мировоззрение как элемент коллективной памяти современного человека.

В статье рассматриваются особенности мифологического мышления как одного из типов коллективной памяти народа. Также демонстрируется, как элементы мифа функционируют в современном обществе, и как они могут использоваться с целью манипуляции общественным мнением.

Ключевые слова: мифологическое мышление, миф, коллективная память.

Zavadska V. V. Mythological thinking as a part of the collective memory of modern people.

The model of mythological thinking is one of the most stable and most enigmatic models of collective memory. Mythological representations are required component of the human thinking and mythological collective memory is one of the components of the culture of society. The principles of mythological worldview are actual in today's postmodern society at individual and collective level. The reason for this is the mythological collective memory as a characteristic of representatives of one culture. Some features of mythological thinking and examples of functioning of this model in modern society are considered.

The adoption of myth as reality is the first attribute of mythological perception. A mythical event never being questioned, it is accepted as true. Actual evidence is not considered as truth or false. The individual believes in the myth, he is a representative of a certain culture, a bearer of memory of generations, and believes in what his culture imposes. This forms a collective experience, collective memory.

Each listener considers himself as a part of the myth, regardless of whether the event occurred yesterday or years ago. This leads to a harmonization of the world where every human behavior is governed by rite, everyone do this, so we can and must act in this way. In other case, the destruction of the cosmic component takes place, which threatens chaos in the life on the individual and social level. The presence of material artifacts – substantive nature of myth – is another important feature of the mythological worldview. Things make the myth vivid, maintain its functionality, realism, help to influence on reality. These artifacts in today's information society are photos, videos, comments in social networks, etc. Monuments and tombs also perform this role. Therefore, the destruction of old monuments happens when the mythology system changes. The ability to involve in the formation of myth at the individual level is a paradoxical feature of myth in relation to the collectivity. Everyone builds a myth for each thing or concept. Everything becomes everything. The principle of mythological universality is working.

Finally, the mythological worldview is timeless. A person becomes an active participant in the myth when s/he creates or participates in the existing myth. The events that took place long ago perceived as modern. And person does not feel it. S/he speaks of himself as a direct

participant in these events. This list of the mythological worldview features is not complete, because the article is limited, but the myth is immense.

Key words: mythological thinking, myth, collective memory.

Однією з найстійкіших і найзагадковіших моделей колективної пам'яті є модель міфологічного мислення. Міфологічні уявлення є обов'язковим компонентом людського світогляду, а колективна міфологічна пам'ять – одною зі складових культури певного соціуму. На різних етапах побутування суспільства міфологічне світосприйняття проявляється у різних формах та різною мірою, що залежить від багатьох соціокультурних чинників, як-то: науково-технічний прогрес, соціально-політичний устрій, еволюція виробництва, творення культурних цінностей, нарешті – індивідуальний рівень розвитку особистості, що веде до власного міфотворення як частини загального міфологічного процесу світосприйняття (згадаймо хоча б сучасні студентські обряди «шари» перед сесією [1], які до того ж супроводжуються відповідними словесними формулами-замовляннями, або ритуальні заборони та заборони представників різних професій, що насправді сягають корінням традиційних народних уявлень).

Пояснити суть такого дивовижного явища, як міфологізація довкілля, розглянути особливості міфологічного мислення намагалися дослідники первісних культур, етнологи, фольклористи, філософи: М. М. Бахтін, О. О. Брицина, А. Я. Гуревич, В. Ф. Давидюк, Л. Ф. Дунаєвська, М. Еліаде, В. І. Єрмоїна, Н. А. Лисюк, А. Лобок, А. Ф. Лосев, С. М. Мелетинський, Н. І. та С. М. Толстие, В. Н. Топоров та ін. Дехто з науковців вказував на те, що й у сучасному постмодерному суспільстві принципи міфологічного світосприйняття залишаються незмінними, що власне реалізується у житті сучасної людини, а також може бути використане задля маніпуляції на рівні індивідуальному чи колективному. Одною з причин такої стійкості міфологічних уявлень є колективна міфологічна пам'ять, притаманна представникам одної культури.

Метою даної статті буде розглянути деякі характерні риси міфологічного мислення, зокрема ті, що формують модель колективної пам'яті, отже, сприяють збереженню культурного фонду певної соціальної групи, та розглянути окремі приклади побутування цієї моделі у сучасному суспільстві. Відразу зауважимо, що дібраний ілюстративний матеріал буде тематично різномірним і складатиметься більшістю з авторських етнографічно-фольклористичних записів, загальних спостережень, міркувань. Оскільки обсяг статті не дозволяє охопити усі характеристики, притаманні міфологічному мисленню, обмежимося лише деякими.

Найпершою ознакою, що відрізняє міфологічне від будь-якого іншого способу сприйняття, є цілковите й безапеляційне прийняття міфу як реальності. Міфічні події ніколи не піддаються сумніву, усе, про що оповідається (яким би фантастичним воно не було) сприймається слухачем/глядачем як правда. Механізм досягнення такого ефекту може стати темою окремої роботи. Так, О. Лобок стверджує, що безумовна віра в міф є результатом функціонування людини у певному культурному полі, як наслідок – повна довіра до надбань своєї культури та ігнорування будь-яких доказів, здатних посягти сумніви щодо цих культурних надбань [5, с. 67–71, 84–87]. У такому випадку йдеться не про істинність чи хибність представлених доказів, а про віру конкретного індивіда, представника певної культури, носія пам'яті поколінь у ті здобутки, які йому ця культура нав'язує. А це не просто обряди, традиції чи навіть різного роду знання – це колективний досвід, колективна пам'ять, якої важко, а іноді неможливо зректися навіть на рівні свідомому. Міф не може бути спростований за допомогою логічних чи матеріальних доказів, оскільки він ґрунтується на певній, роками створюваній культурній традиції. Саме це, на жаль, бачимо сьогодні на

прикладі проросійської агітації на Донбасі й не тільки. Створений кілька десятиліть тому міф сьогодні виявився живим і дієвим. Дозволимо собі навести приклад з одної розмови, яких сьогодні точаться сотні між проросійськими та проукраїнськими громадянами. Наша співрозмовниця, обстоюючи проросійську позицію, на питання, де вона у своєму житті бачила бандерівців, відповідає: «Мне папа рассказывал. Вот как ты своим детям что-то рассказываешь, так и он вернулся с фронта и мне рассказывал. Так вот он говорил, что хуже бандеровцев врагов нет!» (*запис наш, вересень 2014 р., м. Київ, прізвище респондента не вказано з етичних міркувань, 1946 р.н.*). Показово, що ніяких конкретних фактів жінка навести не могла, проте вона є активним носієм т. зв. «бандерівського» міфу, що був сформований на основі колективної підсвідомості ще за радянських часів стараннями тодішніх замполітів, а сьогодні вдало використаний російською пропагандою (до речі, у тому числі й сучасними замполітами).

Отже, цілеспрямованим «підсилювачем» такого знаряддя колективної пам'яті, як міф, є також попередня підготовка: психологічне налаштування реципієнта на те, що йому відкриють якусь таємницю, зроблять причетним до основ речей, розкажуть таке, чого він ще не чув. Передбачається, що після цього «посвячений» стає значущим, причетним до устрою даної суспільної групи або державного утворення, до основ світового ладу, знатиме суть речей [9, с. 13]. Таким чином, подальше «розігрування міфу» у той чи інший спосіб стає лише зерном, що падає у благодатний підготовлений ґрунт. При чому за сучасних умов «попередня підготовка» відбувається досить стрімко (кілька вступних речень, подання якоїсь часто вигаданої інформації, чуток, даних «з перевірених джерел» і т. п.). Глобальним і злободенним прикладом є використання цього принципу міфологічного світосприйняття в сучасній російській пропаганді щодо війни на Донбасі. Хибна інформація подається з інтонацією очікування сенсаційного: «А ми вам зараз таке-е-е розкажемо...», – що вже є достатньо плідним ґрунтом для сприйняття будь-якої нісенітничі (до речі, той же принцип використовують численні популярні сайти). Після цього спрацьовує елементарний психологічний механізм: ставши нібито причетною до таємниць космічного масштабу, «посвяченою», людина вже дотримується послідовності у поведінці. Вона обстоює те, про що «їй відкрили», і чути не хоче, що ця інформація може бути неправдивою, вигаданою або спотвореною. Задля підтримки переконання у дієвості міфу ЗМІ час від часу подають відповідні «картинки» на ТБ (що пов'язано з іще одною рисою міфологічного мислення, про яку скажемо нижче – предметністю). Отже, у сучасній інформаційній моделі російських ЗМІ задіяно й використано найглибші механізми людського світосприйняття, рудиментальні, підсвідомі – тобто ті, які найменше контролюються логічним компонентом мислення, адже міфологічний світогляд завжди діє за однаковою моделлю «сприймаю як реальне».

Із вищесказаного випливає ще одна особливість міфологічного світогляду, про яку побіжно вже було сказано: кожний слухач сприймає себе частиною міфу, незалежно від того, відбувалися події вчора, чи на початку творіння. Це реалізується за допомогою певних символічно-речових структур (від вербальних загальноприйнятих формул зі значенням «усі так робили/роблять/думають і т. п.» до обрядів і ритуалів з відповідними предметами). Ось що пише про це дослідник первісних культур Є. М. Мелетинський: «Міфологічні символи функціонують таким чином, щоб особиста і соціальна поведінка людини та світогляд (аксіологічно орієнтована модель світу) взаємопідтримували одне одного у рамках однієї системи. Міф пояснює і санкціонує існуючий соціальний та космічний порядок у тому його розумінні, яке притаманне даній культурі, міф так пояснить людині її саму та довкілля, щоб підтримати цей порядок...» [6, с. 169, *пер. наш*].

Інструментом подібної гармонізації світу та поведінки кожного конкретного індивіда у рамках існуючої міфологічної системи є обряд з усіма його компонентами. Регламентуюча сутність обряду полягає саме у цьому: можна і треба робити саме так, бо так робили усі. В іншому випадку відбувається деструкція космічних компонентів, яка загрожуватиме повним хаосом як в житті індивіда, так і на рівні суспільному. У народній обрядовості можна знайти масу ілюстрацій цієї тези, проте звернемося до актуального, як на сьогодні прикладу, – заборони людиновбивства. Йдеться не лише про моторошність власне факту кровопролиття – передбачається, що знищення одної людини, як ланки світового ланцюжка, матиме невірні наслідки на всіх рівнях світобудови: від родин вбитого і вбивці (коли одне вбивство тягне за собою інше у вигляді помсти) до суспільства в цілому [2, с. 21]. Зміни відбуваються на усіх рівнях суспільного життя: від соціальних зв'язків до природничо-господарчого комплексу, що, у сучасній термінології, називається «гуманітарна катастрофа», а у міфологічному – хаос.

Важливою рисою міфологічності є наявність матеріальних артефактів – предметна сутність міфу. Подібне «оречевлення» обов'язкове, оскільки оживляє міф, підтримує його функціональність, реалістичність, а лише за таких умов спрацьовуватимуть магічно-ритуальні механізми впливу на дійсність. І якщо на первісному рівні це був фетишизм, у традиційній народній культурі – цілі масиви атрибутів, пов'язаних з обрядовістю, перш за все, – з родиною, то у постмодерному суспільстві бачимо дещо інше. Звичайно, присутнє широке застосування й традиційних речей ритуального характеру. Для цього достатньо згадати будь-який із сучасних обрядів – весілля, похорон, хрестини тощо, – де використовується багато характерних предметів, що обумовлено споконвічною традицією. Проте варто сказати, що в інформаційному суспільстві, де також активно йде процес міфотворчості/міфосприйняття, роль артефактів міфологічного характеру на рівні з матеріальними речами виконують фото-, відеоматеріали, коментарі у соцмережах і т. п. – тобто речі більше інформаційного, аніж матеріального характеру.

Те саме можна сказати про пам'ятники та могили. Бажання гідно поховати покійного, з одного боку, пов'язане із прагненням востаннє догодити йому, з іншого – мати місце, куди можна «ходити». Таку ж функцію мають і кенотафи на місцях загибелі людей. Водночас відбувається своєрідна предметна міфологізація померлого, частиною якої є творення позитивного образу небіжчика («про померлих говорити лише хороше»). Ось чому знищення будь-якої міфологічної системи знаменується (навіть вимагає) знищення її пам'ятників («ідолів»), культових знаків. Колись це був язичницький Перун, якого, за легендою, тягли кінями Боричевим узвозом у Києві, сьогодні – це пам'ятники Леніна та інших мистах радянських діячів, які нібито раптово, невідомо чому почали валити в усіх кривавих Україні. Насправді тут також діє підсвідоме розуміння знаковості пам'ятників та їх зв'язку з відповідною міфологією.

Ще одна ознака міфу, до того ж парадоксальна щодо колективності, – це здатність до міфотворення на індивідуальному рівні. «Люди взагалі схильні вибудовувати масу міфів, які можуть і не отримувати словесного оформлення» [4, с. 5]. Наведемо лише один приклад з численних ритуалів футбольних вболівальників, який довелося спостерігати нам ще у 2000 р. у Києві. Невеличка група шанувальників футболу (постійний склад 3–4 особи плюс «друзі друзів») мала свій обряд. Потрібно було перед матчем розпити 3 пляшки пива і розставити їх у певних, чітко визначених місцях. За твердженням учасників, здійснення таких дій щоразу перед матчем забезпечувало їхній команді перемогу. Цікавим у цьому прикладі є несвідоме використання молодими людьми концептів загальноміфологічного характеру – відповідного хронотопу. Йдеться про обов'язковість дотримання в обряді певних часових (саме перед матчем) та просторових

(лише у певних місця) меж при повній байдужості до того, хто саме буде брати участь в обряді. Прикладів такого типу можна навести багато, оскільки «... кожен з нас вибудовує свою систему щасливих і нещасливих прикмет і в зв'язку із цим дотримується певних табу або й обирає адекватну, як йому здається, лінію поведінки...» [4, с. 5].

Цікаво, що така міфотворчість обумовлюється не просто схильністю людини до фантазійності, а загальним принципом будь-якої міфології, на який вказували дослідники первісних культур: функціонально та семантично міф є величиною універсальною, коли одне може бути замінене іншим за подібністю або ж навпаки – за принципом протиставлення. Це означає, що у міфологічному світосприйнятті усе може бути всім. Йдеться про своєрідний космополітизм будь-якої речі, і не дивно, що такі категорії, як Добро та Зло, Верх і Низ, Правда і Брехня, Смерть і Народження у міфології становлять нерозривну єдність. Гарно ілюструє таке розуміння міфу цитата з роману Ю. Андруховича «Перверзія», коли головний персонаж описує дійство на банкеті у сатани: «...із першими тактами музики з'явилось Семеро Гостес, одягнутих таким чином, що спереду кожна виглядала, як один із Головних Гріхів, а ззаду – як Противна Йому Чеснота, будучи, крім того, одним із Семи Днів Тижня та Однією з Семи Провінцій Північної Італії» [1, с. не вказана у виданні].

Сучасний дослідник міфології О. Лобок пише про цю особливість міфу так: «... у кожній речі приховано масу властивостей, і від людини залежить, яку саме властивість речі вона позиціонує як пріоритетну» [5, с. 67]. Найкраще цю тезу демонструє т. зв. «магія подібності», прикладів якої безліч. Так, одна з народних прикмет майбутнього врожаю огірків – це наявність на ялині великої кількості шишок (маємо подібність плодів за формою та кольором). Інша цікава прикмета стосується також городництва: «Те, що в землю росте, треба садити на спадаючий місяць, а те, що вгору – на повний» (запис наші, Київ 6 березня 2015 р., розмова почута випадково). Вбачаємо асоціативність за принципом просторового розташування об'єкта та напрямку його збільшення: спадаючий місяць, очевидно, відповідає семантиці заглиблення, повний (можливо, йшлося про зростаючий) – значенню зростання вгору.

Багато прикладів такого роду можна знайти у лікувально-косметичній магії. Наприклад, волосся треба підстригати на зростаючий місяць – щоб добре росло (пояснення те саме, що й у попередньому прикладі), усілякі хвороби шкіри «змивають» хрещенською водою – передбачається, що шкіра стане чистою, як вода. Численні обряди «передавання» хвороби або ж долі, коли одна людина ніби стає заміником іншої і т. п. Загалом будь-яка модель світу, з погляду міфологічного, є повторенням глобальнішої світової моделі. До речі, на думку програмістів, таку саму модель має усе живе на Землі: листок повторює будову гілки, гілка – дерева, кристалічна решітка одної молекули відтворює загальну форму речовини тощо, що дозволило створити фрактальні структури у програмуванні. Цей же принцип відтворено як у народній міфології, так і у розвинутих релігійних системах. Зокрема, людське помешкання (селище, храм) повторює загальний світоустрій, людина є копією божества, а обряди, навіть такі повсякденні, як споживання їжі – не що інше, як повторення божественних дій [8, с. 50–57].

Дозволимо собі навести ще один цікавий приклад міфологічного світосприйняття вже сучасних подій. У розмові зі студентами про події російсько-української війни раптом пролунала фраза: «А у нас у Карпатах стільки грибів було... Їх отак ногами били. Старі сразу сказали, що буде війна. Бо перед Другою світовою те саме було. Стільки грибів було, що їх зібрати не могли» (запис наші, лютий 2015 р.). Цікавим тут є те, що маємо відразу два паралелізми: перший – це відповідність на основі подібності явищ, другий – більш складний, у якому бачимо переплетення цілої низки архаїчних уявлень про гриби. Це і асоціація з чоловічим началом, і сприйняття грибів як істот

антропоморфних, чому сприяє їх форма та окреме становище у природному світі (на мовному рівні це відбито у таких цілком «колюднених» виразах, як «тіло гриба», «ніжка гриба», «голова гриба», «шапка гриба», «матір-грибниця») [7, с. 548–551]. Отже, велика кількість грибів у народному сприйнятті асоціюється із армією.

Нарешті, усе попереднє обумовлює ключову особливість міфу – позачасовість. Міфологічне світосприйняття перебуває поза часом. Коли людина творить міф чи входить в орбіту вже створеного, вона стає активним його учасником. Події давноминулі сприймаються як такі, що відбувалися щойно. Водночас, ставши учасником міфологічної гри, людина настільки не відчуває цього, що не здатна відмежувати себе як від подій дуже давніх, так і від тих, які щойно відбулися. Цікавий випадок трапився з автором цієї статті під час фольклорного запису на Київщині. Мова йшла про затонулу церкву з усіма характерними елементами подібних легенд. Пропонуємо розшифровку цього запису із нашими коментарями:

В. З.: *А чого це поставили якийсь щиток із планом баз?*

І. М.: *Так то ж метро (база відпочинку Київського метрополітену) хотіли захватити той кусок собі. Так тут і демонстрація була, голова людей вивела. У нас така голова – ого! Тут таке було...*

В. З.: *А на що їм той кусок, у них он яка територія!?*

І. М. (з обуренням): *Так то ж споконвічне наше, те озеро! І рибу ми там ловили. Там це моя бабця в ополонці прала, взимку, і мама. Таке домоткане було, от. То вона там прала. Там же і церква наша затонула. Там ми коли на рибалку ходили, то і хрести витягали, золоті, і такі рушники, ну, от, знаєш, я тобі зара покажу (витягає з кишені шматок набивного рушника, але не вишитий). Ну, от, як оцей, тільки були такі домоткані, такі льняні. То витягали.*

(Далі йде розповідь про цілющі властивості озера).

В. З.: *А чого церква затонула?*

І. М.: *Ну, я знаю... Під воду ушла. Вона ніби на горбі отак стояла. А вранці прийшли – а вона під воду пішла. Те озеро дуже глибоке. Вона вся туди ушла. Ми як ниряли – то витягали і хрести золоті, і різне там.*

В. З.: *То там і люди загинули?*

І. М.: *Ні, людей там не було.*

В. З.: *А в який час доби це сталося?*

І. М.: *Ну, так під вечір. Така як на небі ніби блискавка пройшлася – і церква пішла під воду. Кажуть, то, як-то, кара божжа, ніби.*

В. З.: *То Ви це бачили?*

І. М. (знехотя): *Ні-і (пауза). Я того не бачив!*

В. З.: *А коли це було, у роки 30-ті?*

І. М.: *Ні! То давно було. Моя баба ще це чула ще від своєї баби. (Замислився). То це за часів Наполеона було. Бо баба моєї баби була ще дівчиною.*

В. З.: *А хрести Ви витягали?*

І. М.: (ніяково) *Та хлопці витягали. Ще тоді принесли до церкви, до тої, нової, а де вони там поділи їх. Тоді ще прибігли оті, ну, ти зрозуміла, і давай тягати: «А де ви їх узяти?...» А де вони потім поділися, ті уламки – хто його зна.*

В. З.: *А рушники?*

І. М.: *А рушники витягали (жваво).*

В. З.: *І вони не погнили за стільки років?*

І. М.: *Так це ж льон! Дівочка, це ж льон! Він у воді тобі пролежить, скільки хочеш! Він не гниє. Це ж отакі, як оце (знову витягає хустку), тільки домашні, з льону! Воно не гниє! (Запис наші, 28.07.2013 р., с. Літки Броварського р-ну Київської обл. від Івана Миколайовича 1943 р.н.)*

Із запису видно, що респондент абсолютно не відчуває часового відриву від події розповіді. Спочатку складається враження, що і потоплення церкви, і наступні знахідки артефактів – усе це відбувалося із ним особисто. Маємо приклад повного відчуття себе частиною даного міфологічного локусу і позачасовості подій. Тому уточнюючі питання записувача бентежать оповідача.

На завершення хочемо зазначити, що запропоновані до розгляду характеристики міфологічного світогляду не становлять повного переліку, що зрештою не дозволяє зробити не лише формат статті, а й об'єктивна неосяжність такого явища, як міф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович Ю. Перверзія / Ю. Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. – (нумерація сторінок відсутня).
2. Завадська В. В. Кров як відповідник живої істоти у традиційному та сучасному світогляді / В. В. Завадська // Третя Міжнародна наукова конференція, присвячена 150-річчю ОНУ імені І. І. Мечникова «Етнічна культура в глобалізованому світі». – Одеса : Освіта України. – 2014. – С. 20–30.
3. Красиков М. «Шара, приди! Шара, приди! Шара, приди!» (Об одном современном студенческом ритуале) / М. Красиков // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / [наук. ред. М. Гримич]. – К. : Дуліби, 2010. – С. 389–432.
4. Лисюк Н. А. Сутність міфу та його функції: матеріали до курсу «Міфологія у світлі міждисциплінарних підходів» / Н. А. Лисюк. – К. : Фітосоціоцентр, 2003. – 120 с.
5. Лобок А. М. Антологія міфа [Електронний ресурс] / А. М. Лобок. – Екатеринбург, 1997. – 688 с. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/241169/>
6. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – М. : Наука, 1976. – 407 с.
7. Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5-ти томах / под ред. Н. И. Толстого. – Том 1. А–Г. – Мо. : Международные отношения, 1995. – 577 с.
8. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра / О. М. Фрейденберг ; подготовка текста, справочно-научный аппарат, предварение, послесловие Н. В. Брагинской. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.
9. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде ; пер с фр. В. Большакова– М., Инвест-ППП, СТ «ППП», 1996. – 240 с.

УДК 321:93/94:351 (477)

Власюк С. О.

ПОДІЇ 1917–1921 РОКІВ У МІНЛИВИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНТЕКСТАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ: ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ІНІЦІАТИВИ

Апелювання до пам'яті про Українську революцію 1917–1921 рр. у меморіальній політиці є закономірним, адже події цього невеликого періоду зробили великий внесок в український процес державотворення. Згадані події є необхідними для історичної легітимізації держави і її органів влади та інститутів. В історіографії прийнято здійснювати періодизацію у проведенні державної політики пам'яті, виходячи зі зміни Президентів України. Отже, у статті на основі документів, ініційованих і виданих Президентами України, охарактеризовано становлення політики історичної пам'яті щодо подій Української революції 1917–1921 рр.

Ключові слова: президент, Українська революція, указ, історична політика.